

NOVEMBER 1950

Etter 5 års arbeiderregjering

Fem års arbeiderregjering var temaet for partiformannens foredrag for Arbeiderpartiets landsstyre i november 1950. Han nevnte at opposisjonspartiene hadde gått fra Fellesprogrammet. Det ble synbart utover året 1947, som på mange måter markerte et vendepunkt i den politiske situasjon. De borgerlige partier hadde åpenbart gitt opp tanken om velferdsstaten. Kommunistene hadde sviktet de demokratiske idealene, og deres økonomiske politikk var igjen preget av de gamle klassekamp-teoriene. Regjeringens 5-årsplan av 1945 bygde på forventningen om fred og økt vareproduksjon over hele verden, sa Gerhardsen, som fortsatte:

Subsidiepolitikken bygde på den forutsetning — at man skulle subsidiere bort pris-toppene, inntil det internasjonale prisfallet kom — og på dette grunnlaget bygde de store investeringene og den raske gjenreisningen. Fra 1947 endres dette grunnlaget overordentlig sterkt, og utviklingen ute i verden skaper stadig nye problemer og vansker for Norge og tvinger etter hvert fram den omlegging som har preget de tre siste åra. Det begynte med at Øst-Europa isolerte seg og tvang Vest-Europa til stadig økt import fra dollarområdene. Det fortsatte med tilspissingen av forholdet mellom Øst-Vest, og gjorde dollarproblemet til et politisk problem av første klasse. Da Vest-Europa stod overfor økonomisk sammenbrudd, kom Marshallhjelpen og gav nytt håp og nye muligheter. Den tvang Vest-Europa til samarbeid og betegnet faktisk i sin første fase en form for internasjonal planøkonomi.

Mulighetene ble sterkt redusert ved en ny akutt tilspissing av den internasjonale situasjon. Kuppet i Tsjekkoslovakia i februar 1948 var et så markert framstøt fra Sovjet-Samveldets side at det skapte en uhyggestemning over hele den vestlige verden. Under inntrykket av at presset også ble ført mot Finland, fant den norske regjering å måtte treffe visse sikringstiltak. I mars 1948 la den fram forslag om en ekstraordinær beredskapsbevilgning, og om en vernes katt over 2 år, som skulle innbringe

bortimot 250 millioner kroner. På samme måte tok en viss opprustning fart i Amerika og de vest-europeiske stater. Den ble påskyndet da russerne satte i gang blokaden av Berlin.

Under disse begivenheter var vår økonomiske situasjon blitt sterkt endret. På verdensmarkedet begynte prisene igjen å stige, og subsidiene økte til svære summer på statsbudsjettet. Den realøkonomiske virkningen av beredskapstiltakene begynte å gjøre seg gjeldende, og dollarmangelen skapte store vansker for vår import av livsviktige varer. Situasjonen før jul 1948 var så prekær at den sannsynligvis betegnet den største politiske belastningen vi har hatt i 5-års perioden.

Planen om en Atlanterhavspakt ble tatt opp i slutten av 1948. Regjeringen tok initiativet til forhandlinger om et skandinavisk forsvarsforbund i samarbeid med Vestmaktene, eller med en garanti fra dem. Disse forhandlinger førte ikke fram, fordi Sverige ikke fant å kunne gi avkall på sin tradisjonelle nøytralitet, og fordi Norge ikke våget å ta risikoen ved et forsvarsforbund uten støtte fra de vestlige stormakter. Resultatet ble at Norge og Danmark gikk med i Atlanterhavspakten, mens Sverige ble stående utenfor.

Devalueringen i september 1949 førte etter hvert til økte priser på importvarer fra dollarområdet, men reddet samtidig en del av treforedlingsindustrien fra stans. Det ble snart klart at den nye prisstigningen sprengte rammen for subsidiebeløpet, som i tilfelle måtte heves fra 600 til mer enn 1000 millioner kroner. Forhandlingene om en omlegging av subsidieordningen ble tatt opp, og i mars 1950 nådde en fram til en avtale om begrensning av subsidiene.

Den 25. juni 1950 kom neste dramatiske trinn i utviklingen ute i verden, da Nord-Korea gikk til angrep på Sør-Korea. FN og USA grep med en gang inn for å stanse aggresjonen, og i noen hektiske uker fryktet man alvorlig for at en storkrig kunne bryte løs. Hele den vestlige verden økte tempoet i utbyggingen av sitt beredskap, og Norge fant å måtte gjøre det samme. Regjeringens forslag om en bevilgning på 250 millioner kroner fordelt på 2½ år, ble vedtatt av et enstemmig storting.

Endelig kom så det store lønnsoppgjøret i midten av oktober med en tre års forlengelse av gjeldende overenskomster, 18 øres tillegg på timelønna, helautomatisk indeksregulering 15. mars og halvautomatisk regulering 15. september 1951.

Denne grovt tegnede oversikt over utviklingen i etterkrigstida viser hvordan en i tillegg til de vansker som krigen og okkupasjonen hadde skapt, har hatt en temmelig hard påkjenning, politisk og økonomisk, som følge av den internasjonale utvikling.

Hva har vi så under disse omstendigheter kunnet gjennomføre av våre programposter?

Fellesprogrammet er gjennomført praktisk talt i sin helhet. Den reguleringsøkonomi en har prøvd å følge, er også i virkeligheten i flukt med Fellesprogrammet. Med kontroll over import og eksport, priser og rasjoner, har en for første gang i Norge hatt en viss grad av kontroll over det økonomiske liv, med en begrenset mulighet for å dirigere utviklingen etter samfunnsmessige linjer.

Skulle en med noen få ord prøve å karakterisere etterkrigsåras politikk, kunne det bli med dette:

Full sysselsetting, økt beskjeftigelse, ingen arbeidskonflikter av betydning, men for liten øking i arbeidsproduktiviteten. — Den alminnelige gjenreising er ført langt fram, gjenreisningen av produksjonsutstyret fullført totalt etter 4 år, en betydelig økonomisk nybygging i de fleste næringer. — Ganske sterk heving av levestandarden for enkelte grupper og med det en heving av levestandarden for folket som helhet. — I perioden 1945 til 1949 er sysselsettingen økt med 135 000 arbeidere og øker fremdeles. — Tallet på tapte arbeidsdager som følge av arbeidskonflikter varierer for etterkrigsåra fra 3,5 til 8,5 prosent av hva de var i de tre siste åra før krigen.

Indekstallet for den samlede produksjon var i 1949 beregnet til 129, når 1938 settes til 100. For industrien alene var produksjonen pr. arbeider 100 — et forhold som er egnet til å kalle på alvorlig overveieelse. Indekstallet for lønninger er fra 1939 økt til 195,2, prisindekstallet til 179,4. Tjenere på landet har fått sine lønninger forhøyet med 38,3 prosent. Også fiskerne har hatt en stor inntektsstigning.

Normalarbeidsdag er gjennomført for landarbeidere, hushjelp og sjøfolk. For gruvearbeid under jorda er 40 timers-uka gjennomført. Ferien er forlenget til 3 uker for alle lønsmottakere — om lag 900 000. De sosiale trygder er utvidet i omfang, og satsene er hevet. Lov om folketannrøkt er vedtatt, og den blir nå satt ut i livet i Finnmark. Det er vedtatt pensjonsordninger for sjøfolk, statens arbeidere og skogsarbeiderne.

Ved gjenreisningen og utbyggingen av produksjonskapitalen er kapasiteten blitt økt i industrien, skipsfarten, samferdselen og kraftverkene. Kraftutbyggingen pr. år er steget fra 2,15 millioner kW i 1939 til 2,45 millioner i 1945, videre til 3,17 millioner kW i 1950. Ved nye reguleringsarbeider er produksjonen av elektrisitet ved bestående verker økt med 62,5 prosent fra 1945 til 1950. Boligbyggingen har ikke gått etter det opprinnelige program. Når det gjelder skoler, sykehus og andre bygg har mangel på arbeidskraft og materialer satt oss langt tilbake.

På forskningens område er det i disse åra gjort framstøt som kan komme til å få vesentlig betydning for landet. Det er startet forskningsinstitutter for industrien, byggevirksomheten, fiskeriene, jordbruket, og allmennvitenskapen. Det er stilt svære summer til disposisjon både av staten og av tippemidlene, og det er knyttet framragende forskere til arbeidet.

I jordbruket har det foregått en rik utvikling etter krigen. Det er betegnende at Norge nå bruker tre ganger så mye kunstgjødsel som før krigen og mer enn jordbrukslandet Danmark. Overgangen til maskinell drift går jevnt og sikkert framover, men er sikkert fremdeles bare i sin begynnelse. Maskinstasjonene har fått ikke mindre enn 46,6 millioner kroner i tilskudd, og 8 millioner kroner i lån. Potettrygden er økt og omlegges til silotrygd, for å få nyttet potetene til dyrefor. Vannforsyningen på landsbygda er under utbygging, men hemmes av mangel på materialer og arbeidskraft. Jordbrukets økonomiske stilling er bedret betydelig. Den økende produksjon nærmer seg nå metningspunktet og påkaller den største oppmerksomhet. Noen eksport av betydning kan den ikke regne med, og det blir derfor oppgaven å regulere produksjonen slik at den dekker, men ikke overstiger landets behov.

I skogbruket er det utført store kulturarbeider. — De er muliggjort, ikke minst ved den investeringsavgift som har vært pålagt industrien ved tømmerkjøp. Det er bygd nytt skogshusvær for arbeiderne i mange skoger, og det er anlagt svære strekninger med bilveier for å lette avvirkingen. Det er satt i gang en yrkesskole for skogsarbeidere, og holdt en rekke kurser for utdanning av arbeidere til skogsdriften.

Fiskeriene er den næring som har gjennomgått den sterkeste utviklingen etter krigen. En rekke store fiskeindustrianlegg er bygd, og en rekke er under bygging. Både selve fisket og foredlingen av produktene bygges på samvirke. Nye metoder er tatt i bruk under fisket, og andre er under prøving. Spørsmålet om trålfisket vil bli avgjort i kommende stortings sesjon.

På det kulturelle felt er det gjennomført viktige tiltak. Statens støtte til teatrene er firedoblet. Bevilgningene til folkeboksamlinger, til norsk filmproduksjon og til studiearbeid er økt betydelig, og det er satt i gang to nye tiltak som vil få vidtrekkende betydning for kulturlivet på landsbygda: Bygdekino og Riksteatret. Fra Samordningsnemnda for skoleverket foreligger en rekke innstillinger til bedring av skolene. De vil komme under behandling etter hvert. Framhaldsskolene er trygget ved lov, og yrkeskolene er sterkt bygd ut. De har fått store bevilgninger. Lånekassa for studerende ungdom har vært et ypperlig tiltak til støtte for evnerik ungdom.

Idretten har fått svær økonomisk støtte gjennom tippengene. Men opparbeidelsen av idrettsanlegg må nå vike prioritet for viktigere bygg og

anlegg. Det er gjennomført lærlinglov som sikrer de unge bestemte rettigheter under læretida. Stemmerettsalderen er satt ned til 21 år, både for stortingsvalg og kommunevalg.

Skattesnyteriet har vi ikke maktet å komme til livs, enda det har vært arbeidet intenst med dette viktige problemet. Det er fra regjeringens side lagt fram forslag om en rekke tiltak, bl. a. skjerpede straffebestemmelser for skattesnyteri, og dette forslaget vil snart bli behandlet i Stortinget. Forslaget om skatt av årets inntekt er ferdig. Det kommer til Stortinget i løpet av kort tid. Det er truffet viktige tiltak for å støtte de små og vanskelig stilte kommuner gjennom skattefordelingsfondet.

Jeg får ellers bare nevne saker som: Produksjonsutvalgene og bransjerådene, samferdselsloven, omskoleringsentralen for delvis arbeidsføre og utbyggingen av norsk luftfart.